

ידע בעת הזאת: פרספקטיבות היסטוריות, אתגרים עכשוויים ועתיד ההשכלה הגבוהה [אוניברסיטת תל-אביב, ינואר 2014]

[להלן סיכום של נקודות שהועלו בשני מושבים של הכנס, שהם לצערי היחידים אליהם יכולתי להגיע. הסיכומים הלקוניים הללו מייצגים את הבנתי את ההרצאות המרתקות ששמעתי, ויתכן שאינם תואמים את כוונת הדוברים. הערות בסוגריים מרובעים מייצגות תוספות שלי שמעבר למה שנאמר.]

רות הכהן (משבר יסודות המדע -- תופעות)

המשבר של יסודות הידע ההומני (ע"ע הביקורת הפוסט-מודרנית) מחליש את יכולת האקדמיה להתמודד עם שלוש תופעות: הראשונה היא **הסחרה** של האקדמיה, כאשר אסטרטגיות של **שיווק** מחליפות מחשבה על מהות וזהות, ונהייה אחר [הפיקציה של] "רצון הלקוח" משחררת מחיפוש אמיתי. תת-תופעות מתלוות לכך הינן פתרונות אד-הוק וכניעה ללחצים חיצוניים. (דוגמה: לחץ של "אסטרטג האוניברסיטה" להחליף את שם התוכנית "לימודי עבודה" לשם "ניהול כוח אדם").

התופעות האחרות הן נטישה של כל ראייה רחבה בתכנון של שכירת חברי סגל ומנגנון התמיכה בסטודנטים לתארים מתקדמים. בשכירה אין קריטריונים אמיתיים של איכות תכנית, אלא שימוש במדדים כמותיים שמשמעותם אינה ברורה (ואשר עצם ההסתמכות עליהן לא מעוררת מחקר במשמעותם).

ירון אזרחי (משבר יסודות המדע -- המהות)

החלשות **האחדות** בין הדיסציפלינות והחוקרים בתוכן, של הטענה ל**אוניברסליות**, ושל הקישור [הנאור] בין ידע לבין **טובת האנושות**. כל אלו מובילים לפרגמנטציה, אקלקטיות, ושכירת הקשר בין האקדמיה לחברה. כפועל יוצא מכך, נשברת אחדות המאבק של האקדמיה (משום שנשברת הייצוגיות האחדה שלה) במאבקים פוליטיים.

נקודות נוספות (בראשי פרקים):

- **מדעי הרוח** כמבצר של ההשקפה ההומניסטית (בעת הזאת).
- הומניזם כביקורת על המכניזם והאינסטרומנטליות של הקיום הממשי [אשר מתחזקים בעידן הקפיטליסטי].
- הומניזם כבסיס לאתוס מאחד.
- בזכות **הרפלקציה**: תגובה מושהית כנגד תגובה מיידית [אינסטרומנטלית].
- בזכות האמפטיה וה**הקשבה**, כנגד תחרותיות (אלימה).

דניאל מישורי: העסקה פוגענית ומשמעות הפגיעה ב"נשאי הידע"

בספר [הנהדר] שהוא ערך עם ענת מאור על העסקה פוגענית יש מספר רב של פרקים הנוגעים לתופעות העסקה פוגענית במוסדות האקדמיה. [העסקה פוגענית מוגדרת בספר כקיומם של הסדרים מבניים שמקורם בניסיון מודע של המעסיק לשלול מן העובדים זכויות ולהתנער ממחויבויות הנגזרות מיחסי עבודה. התוצאה אינה רק פגיעה בשכר ובהטבות נלוות אלא גם יחס משפיל וכל זאת באופן קיבוצי שנעוץ בהסדרי העבודה עצמם, ולא בהתנכלות פרטנית.]

[הנקודה הבאה לא הודגשה למיטב זכרוני בפרקי הספר הנ"ל:] הידע דורש סובייקטים ("**נשאי ידע**") שהם העושים אותו כוח חי. טקסטים [כשלעצמם] (ללא קוראים פעילים) הם התקרשות מאובנת של ידע. [מכאן עולה המשמעות הממאירה של המתקפה על נשאי הידע, שבאה לידי ביטוי בפגיעה בכל נשאי הידע מרמת החוקרים הבכירים, דרך תלמידי המחקר ועד הסטודנטים לתואר ראשון.]

סמדר נוי: השפעת הפגיעה ב"נשאי הידע" על האקדמיה – מחקר שדה

השפעת התהליכים הנ"ל על "יצור הידע" הינה נושא ראוי לחקירה (ע"ע "מדעי האקדמיה"). מדובר בתהליכי הסחורה ובהשתלטות הגישה הניהולית. השפעה ישירה על צורות העסקה.

השפעת פרקטיקות ההעסקה הנוכחיות נחקרו ברמת המיקרו ע"י ראיונות אישיים [ע"ע גישה איכותית]. נמצאה שונות רבה בין מוסדות וגם ביחידות שונות באותו מוסד. [מסקנה: גם במסגרת "רוח הזמן" הכללית יש לסוכנים חברתיים יכולת בחירה].

השפעה בולטת אחת היא **הסטנדרטיזציה** (והאחדה) של ההוראה אשר מובילה לעיקור הצד הביקורתי והפעיל וביטול התרומה האישית [של המרצים] לתהליך הלמידה. כמוכן מוחלש הצד האינטראקטיבי [ז"א השתתפות הסטודנטים]. כל זה משמעו דלדול התכנים, ירידת האיכות. דה-הומניזציה של המרצים וחוסר השקעה בפיתוח ההון התרבותי שלהם [שהרי זה מיותר ולא בא לידי ביטוי במערכת אחידה].

פיקוח בפועל גם על התכנים ולא רק על הצורה. תיקנון קשיח של חומרי הקורס במונחים מספריים (לדוגמה: כך וכך טקסטים מכל "סוג"). פיקוח על הציונים.

יצחק נבו (על הכשל הכפול – המסחור של הידע והביקורת על יסודותיו)

האוטונומיה של האקדמיה משרתת את חירות החקירה וחופש הביקורת, אשר נתפסות כקשורות לחיפוש האמת, אבל הביקורת הפוסט-מודרנית על מושג האמת (ע"ע האמת כאשליה בעלת פונקציה כוחנית וידע כתוצר של תהליכים חברתיים נסיבתיים) שומטת את השטיח מתחת לטיעון הזה.

בפועל, האוטונומיה של האקדמיה מאוימת על ידי ההון והשלטון והמאבק על אוטונומיה הופך ממאבק כנגד השלטון למאבק כנגד ההון (ראה התפתחויות בעניין חוזי מחקר וקניין רוחני). החלשות המדינה כמקור מימון נושאת בשורה של החלשת התערבותה, אבל הזירה מופקרת לכוח העולה של גורמים עסקיים. הדילמה: הגנה של המדינה בפני כוחות השוק משמעה חיזוק מעורבותה באקדמיה [אלא אם כן מדובר במדינה נאורה אשר מפרשת את תפקידה כהגנה ואי-מעורבות].

למרות הביקורת הפוסט-מודרנית ראוי לדבוק באידאל האמת (כמושג כללי, אובייקטיבי, בלתי-תלוי, ומחייב), למרות הידיעה שאינו ניתן למימוש, משום שוויתור על האידאל הזה לא מאפשר בכלל חקירה ו/או שיח רציונלי. אם המגבלות היחידות על החקירה ו/או השיח הן של השיח עצמו ולא של איזה אמת אובייקטיבית אז אין גם מקום לביקורתיות ואין גם מקום לשיח מעבר לשיח כוחני המייצג אינטרסים.

אפשר להסכים שכל שיח הוא ביסודו כוחני, סובייקטיבי ונסיבתי אבל לא נובע מכך שאי אפשר לשאוף ללכת מעבר ליסוד זה אל עבר אידאל של אמת, ולא נובע מכך שהניסיון הזה לקיים מחקר הוא שרירותי. היומרה לאובייקטיביות יכולה להתקיים בזכות השיח הביקורתי של הקהילה ובתוך השיח הזה, למרות שהאמת (או היומרה) אינה יכולה להיות בידי שום חוקר בודד.

החופש האקדמי היא הזכות של האקדמיה לעשות שימוש חופשי ואוטונומי במשאבים ציבוריים, ללא פיקוח ציבורי. החופש מפיקוח ציבורי חיוני לחיפוש האמת (ראו פתיחה).

עדי אופיר: ה"לא-מודע" הפוליטי

חופש הביקורת האקדמי בנושאי פוליטיקה עולה במחיר **תיוג המבקר כפוליטי** [וחרגי]. ההסכמה עם הקונצנזוס אינה נתפשת כאקט פוליטי [משום שאינה נתפשת כאקט בכלל]. הסובלנות כלפי הביקורת מאפשרת למסד להתגאות בפתיחותו וסובלנותו, אבל גם כאן יש גבולות שהם: ראשית שהביקורת נשארת של יחידים ולא של יחידות אקדמיות, ושנית שהביקורת נשארת אקדמית ולא מתרגמת לפעילות.

יש להדגיש את הגבול הראשון: אין התארגנות אקדמית (שלא לדבר על יחידות אקדמיות) אשר מכריזה על עצמה כלא-ציונית ואפילו רק כמתנגדת לכיבוש, כאשר בהתארגנות אקדמית הכוונה לא להתארגנות של יחידים אקדמיים מחוץ לתחומי האקדמיה אלא להתארגנות בתוך התחום הזה (סביב פעילות אקדמית).

מי שמכריז על עצמו כבלתי-מחויב לאג'נדה הציונית מוכרז כפוליטי [למרות שניתן לטעון שהמחויבות (לציונות) היא האקט הפוליטי וההימנעות ממנה היא ההימנעות מערבוב פוליטיקה באקדמיה].

יגאל חלפין: דמוקרטיה, אמת ולגיטימציה

הקומוניסט מזהה את הפוליטי בעיסוק המדעי, ומדריך את פעילותו הפוליטית עפ"י תפיסתו המדעית, שהרי הוא רואה את עצמו כחוקר ולמצער סטודנט של מדעי החברה. הבסיס לפעילותו הפוליטית הוא האמת האובייקטיבית. יתר על כן, הבסיס ללגיטימציה של השלטון הקומוניסטי הוא טענתו להבנת האמת, ולא ההסכמה הציבורית לה הוא זוכה. (אגב, כל משטר מודרני אחר הוא דמוקרטי מבוסס שהוא מתבסס על הסכמה ציבורית, אבל השאלה היא מיהו הציבור הרלוונטי ומה תוכן ההסכמה – ז"א, באיזה סוג של דמוקרטיה מדובר.)

הדרישה מן הקומוניסט היא לא רק לציית להחלטת (הרוב של) המפלגה, אלא להזדהות עם החלטה זו (ז"א להבין שהיא נכונה – משקפת את האמת האובייקטיבית). החשיבה האינדיבידואלית מזוהה כמכניסית (ז"א נקבעת ע"ס הנסיבות והאינטרסים האישיים), והקומוניסט נדרש לחשיבה דיאלקטית אשר מתייחסת להקשר הרחב על סתירותיו.

הדמוקרטיה היא שיח של אינטרסים ללא כל אופק של אמת. שיח כזה אינו מעניין: "המחשבה מאבדת את הארוס."

מתוך דברים שנאמרו בדיון (בסוף המושב השני)

ירון: החוק והמדע טוענים לא-פוליטיות. זאת פיקציה (במובן המקורי: טענה לא אמיתית אך שימושית). הפיקציה הזאת שימושית במאבק כנגד הכוח הפוליטי. הוא יוצר מספר זירות ["שדות"] אוטונומיות אשר מאזנות זאת את זאת. יצור אשליות על מנת להרחיב את האפשרויות (ע"ע: חופש, בחירה).

ראיף: הדיון הביקורתי לא מערער על מושג האמת אלא מצביע על ההקשר (שחיוני להערכתה). האמת יכולה להיות כרוכה בכוח [כופה], אבל יכולה להיות גם משולבת בשיח [חופשי]. לפעמים קשה לדעת איפה הגבול או מה ההקשר ברגע נתון, אבל זה מתברר בדיעבד. יש אמת, אבל היא יוצאת לפועל באמצעות כוח (ע"ע סמכות הדיבור). מכאן הרגישות שלה לנסיבות [כינונה]. לכן היא תוצאה של מאבק. לכן צריך להילחם עבורה: היא אינה יוצאת לאור מעצמה.

עדי: שלטון הוא סדירות של יחסי כוח. הפוליטיקה היא מאבק על השלטון. הפוליטי הוא אירוע שעוסק בקיום המשותף, מעלה ביקורת ומציג שאלות לגביו.

יצחק: האוטונומיה האקדמית היא ממשית, לא פיקציה, למרות שהיא נתונה במחלוקת ומותקפת. יש [וצריך להיות] מאבק.

יגאל: אוטונומיה היא גם בעיה. היא מצביעה על תלישות [או למצער אי-תלות] מן המציאות. החופש המוחלט מן המציאות קשור לאובדן מושג האמת [אשר כרוך במציאות]. [לדעתי יש כאן בלבול בין האוטונומיה הנחוצה לתהליך חיפוש האמת לבין ההיקבעות (ז"א תלות) של האמת במציאות אובייקטיבית (קרי: חוסר האוטונומיה שלה)].

עדי: יש לנו עניין באמת. על כך יש הסכמה. אבל חייבים לשאול על המשטר של גילוי האמת.